

formateret felt, hvor AIDS arver overleverede måder at anskue smitsomme sygdomme på, og agere handlekraftigt i forhold til dem. Og for det andet er den journalistiske formidling af AIDS-problematikken ikke styret af utidigt effektjag (s. 553). Anker Brink Lund afliver således den populære forestilling om journalister som sensationshungrende 'skurke', idet han viser, hvorledes standens egen handlekraft begrænses af aktørernes lyst til at kommentere, og desuden afhænger af publikums lyst til at få problematikken behandlet ud fra f.eks. konsekvenskspertens synsvinkel. Når samfundet i stigende grad 'terapeutokratiseres' skyldes dette ikke journalistikken, men bl.a. de sundhedsfaglige aktørers behov for at profilere sig samt patienters evne til at sætte deres lidelser og evt. konsekvenser af politiske handlinger på den samfundsmæssige dagsorden.

Smitsomme sygdomme i dansk journalistik handler imidlertid om mere end AIDS. Værket er en tilbundsående redegørelse for hundrede års dækning af smitsomheden i den danske presse, fra 1893 til 1994. Anker Brink Lund har systematisk undersøgt sundhedsstoffet hvert tiende år i seks periodica: To fagtidsskrifter (Ugeskrift for Læger, Sygeplejersken), to dagblade (Politiken, BT) og to magasiner (Familie Journalen, Sygekassebladet/Helse). Dette har givet et datamateriale på i alt 21.628 artikler, hvoraf de 3.480 om smitsomme sygdomme er blevet nærlæst i form af en kvalitativ indholdsanalyse. Ud fra denne analyse kan Anker Brink Lund vise, hvad der i tidens løb er blevet opfattet som sandheden eller relevant viden om smitsomme sygdomme i massemedierne, hvem der har haft autoriteten til at hævde denne sandhed eller viden (og altså er kommet til orde i pressen), og hvordan disse tekster har forsøgt at instruere det læsende publikum om den rette sundhedsmæssige adfærd. Det er dog ikke Historien om oplysningens eller den medicinske sandheds endelige og uvægerlige sejrsgang, Anker Brink Lund derved får fortalt. Anker Brink Lund er nemlig ikke ude i et sådant historiefilosofisk ærinde, men derimod i et genealogisk. Dvs. i en undersøgelse af hvad der på et givet tidspunkt gælder som sandhed og relevant viden for forskellige aktører, og hvordan denne sandhed og viden annamtes eller udfordres af senere aktører, hvorved tidligere perioders problemstillinger og anskuelsesformer videreføres, forskydes, omformes eller modsiges som 'for-handlet' kontekst af efterfølgende handlinger. Dermed giver disputatsen et facetteret billede af, hvordan taleroller opbygges, svækkes eller udgrænses i løbet af denne hundredeårs periode. F.eks. hvordan lægevidenskaben gennem kontroverser når til enighed om en kontagionistisk fortolkning af smitsomme sygdomme i starten af dette århundrede. Eller hvordan lægerollen formår at positionere sig som autoriteter i modsætning til filosoffer og præster, der med tiden

udgrænses som eksperter, eller i forhold til 'kvaksalveriet', der først forbydes ved lægeloven af 1934, men siden 1960'erne atter formår at finde fodfæste som 'alternativ medicin', da tredive års urokkelig tillid til lægestandens kunnen svækkes. Eller hvorledes patientrollen er blevet massemedieret gennem tiden: Omkring århundredeskiftet blev smittebærere omtalt ved navns nævnelse, senere behandles de som en anonym – og ofte stigmatiseret (TBC) – masse, for først i 1960'erne at opnå en selvstændig individuel taleposition i pressen som tragisk skæbne eller som offer for fejlbehandling.

Denne genealogiske metode overtager Anker Brink Lund fra den franske poststrukturalist Michel Foucault. Og det er teoretisk set et *scoop*. Disputatsen forener nemlig på en ganske frugtbar måde genealogien, der betoner magtrelationers og konflikters betydning for frembringelsen af viden og sandhed, med Jürgen Habermas' offentlighedsteori, på trods af at disse to teoridannelser ellers almindeligvis anses for at være hinandens modpoler. Med hensyn til Habermas markerer disputatsen en kontinuitet i forhold til det fremherskende grundlag for dansk massemedieforskning i 1970'erne. Men dette sker uden overtagelse af det stærkt kritiske eller rent ud pessimistiske perspektiv, der dengang blev lagt på offentlighedens forvandling. I forhold til den traditionelle Habermasreception i Danmark anskuer Anker Brink Lund nemlig ikke den offentlige sfære ud fra en forfaldstematik. Når Habermas – udogmatisk – læses i dialog med Foucault bliver offentligheden derimod en sfære, hvor konsensusdannelse finder sted igennem magtrelationer og interessekonflikter mellem aktører, i deres kommunikative, strategiske og dramaturgiske talehandlinger. Denne dialog er imidlertid også et brud med den gængse Foucaultreception, idet Anker Brink Lund med rette fremdrager et væsentligt aspekt ved Foucaults magtbegreb, som især de amerikanske 'nyhistoriske' udlægninger af forfatterskabet ellers har været tilbøjelige til at underbetone. Nemlig at Foucaults 'disciplinerende magt' også er gratifiserende: At magten magter noget, og derved kan gøre noget produktivt for det bemægtigede subjekt – frembringe lyster, øge selvrefleksiviteten, emancipere etc. Med sin dristige teorikombination får Anker Brink Lund således vist det aktørperspektiv, som Foucaults teori vitterligt rummer, og samtidig tematiseret et magtperspektiv i forhold til Habermas' teori om kommunikativ handlen.

Selvom værket må roses for denne originale samtænkning af to af de senere årtiers største samfunds- og kulturteoretikere, så er denne dog på et punkt problematisk: Med hensyn til den nærmere periodisering, som Anker Brink Lund foretager. Anker Brink Lund skelner nemlig mellem to epoker, hvor den første, fra 1893 til 1944, kaldes den 'handlings-

koordinerende' offentlighed, og den anden, fra 1945 til 1994, betegnes som den 'handlingskorrigerende' offentlighed. I første epoke gik den offentlige bestræbelse ud på at sikre almenvellet, ikke at beskytte det enkelte individ. Hvorimod korrektionen af enkeltindvidets sundhedsvaner er i fokus i anden periode. Anker Brink Lunds begrundelse for at drage denne skillelinie mellem epokerne er ekstern, og virker derved lidt arbitrær: Nemlig at penicillin så småt blev sat i produktion i 1944. Man kunne i stedet ud fra Anker Brink Lunds eget datamateriale spørge, om ikke tre epoker havde været mere nærliggende: Den første indtil vedtagelsen af lægeloven i 1934, som er karakteriseret ved modsætningen mellem terapeutisk optimisme fra mediernes side og lægestandens videnskabelig skepticisme (eller endog terapeutisk nihilisme); den anden fra 1934 indtil 1960'erne, karakteriseret ved den enestående tillid til lægestandens formåen og forhåbningerne om smitsomhedens snarlige udryddelse; og den tredje siden 1960'erne, karakteriseret ved tiltagende teknologiangst i brugerleddet, tildelingen af en selvstændig taleposition til patienterne og fremkomsten af en række nye smitter, deriblandt HIV, som indtil videre er uheldbredelige. Anker Brink Lunds epokeinddeling forekommer således at være (for) teori-styret: Denne inddeling gør det (for) oplagt at fortolke datamaterialet ud fra såvel Habermas' offentlighedsteori (især tesen om det publicistiske princip forfald med overgangen til den handlingskorrigerende fase) som Foucaults teori om 'panaoptisk disciplinering' ved hjælp af 'det repræsenterende blik's' handlingskorrektioner. I den forbindelse er det endvidere interessant, at den sene Foucault netop introducerede den genealogiske metode for dermed at nå ud over de problemer, som manifesterede sig i forbindelse med den 'vidensarkæologi', som han dyrkede i den tidlige del af sit forfatterskab: Nemlig den rigide epokeinddeling, hvorved hver historisk tidsalder var karakteriseret ved sin helt egen tankestruktur. Det havde derfor været oplagt at diskutere dette forhold mellem genealogi og epokalisering nærmere.

Smitsomme sygdomme i dansk journalistik kan læses ud fra vidt forskellige indfaldsvinkler, hvilket Anker Brink Lund selv påpeger i en art læseanvisning (s. 32). Den er en analyse af AIDS-dramaet og dets baggrunde, en fremstilling af sundhedsvæsenets institutionelle, politiske og juridiske rammer i de seneste hundrede år, en omhyggelig blotlæggelse af ændringerne i massemediernes dækning af sundhedsstoffet i samme periode, og en opvisning i, hvorledes to så øjensynligt umage tænkere som Foucault og Habermas kan kombineres på en teoretisk produktiv måde. På alle disse fire planer fungerer disputatsen fortrinligt. Derved indfrier Anker Brink Lund til fulde sit egentlige anliggende. Dette kunne

betegnes som værkets femte plan, nemlig at vise, hvad faglig formidling i grunden er »tekstualiserede handlinger i en forhandlet kontekst« (s. 3). Formidling er meget mere end popularisering af ekspertviden eller simpel spredning af forskningsresultater til en bredere offentlighed. Formidlingen er derimod konstitutiv for, hvad et samfund på et givet tidspunkt anser for sandhed og relevant viden. Det er i formidlingen, det afgøres, om forskningsresultater kan anerkendes som acceptabele kendsgerninger, som offentligheden vil tilslutte sig. Det afhænger i højeste grad af forudgående handlinger: af 'den forhandlede kontekst'. De måder, hvorpå faglige handlinger præsenteres og omtales – altså behandles –, er altså udslagsgivende for de praktiske konsekvenser, som resultaterne får i de videre samfundsmæssige forhandlinger.

Anker Brink Lund har med sit disputats givet en særdeles indsigtfuld analyse af forholdet mellem forskning og formidling på det sundhedsfaglige felt. En analyse, der fremdeles er metodisk inspirerende ved sin måde at bygge bro mellem det samfundsvidenskabelige og det humanistiske forskningsområde. Værket kan således anbefales til alle, der interesserer sig for publicistik, mediehistorie, sundhedstematikken eller kulturanalyse.

Christian Jantzen
lektor

Institut for Kommunikation
Aalborg Universitet

Multimedieteori – om de nye mediers teoriudfordringer
red. af Henrik Juel. Odense
Universitetsforlag. 202 s., Odense 1997

Det er med nogen betænkelighed, jeg anmelder denne bog. Selv om den indeholder flere læseværdige artikler, forekommer den som hele at være mislykket. For det første er det faglige niveau ujævnt. For det andet er en del af artiklerne op til flere år gamle, hvilket nærmest er en hel menneskealder på dette fagområde. For det tredje mangler der en klar sammenhæng mellem de forskellige artikler.

I følge titlen handler bogen om multimedier, der i følge undertitlen omfatter en flerhed af forskellige medier, der tilsyneladende har det til fælles at de er »nye«. Bogen indeholder imidlertid ikke én artikel, der røber hvilke medier, der tilhører denne mærkelige kategori, og der er heller ikke antydning nogen teoridannelse i den forbindelse. Forvirringen bliver ikke mindre, når bogen skriver, at man »set ud fra

pragmatisk brugersynsvinkel næppe skal definere multimedier som mange forskellige, midlertidigt forbundne medier, men tværtimod som ét medie«. (p. 13). Det er – uden at det bliver sagt direkte – vist nok computeren, der tænkes på. I forlængelse heraf bliver begrebet multimedie omdøbt til »unimedie«, eller som Henrik Juel skriver »multimedier udvikles henimod brugervenlige uni-medier«. Men ærlig talt, hvad skal vi så med begrebet multimedier og teorier herom? Og hvorfor får vi så ikke en eneste artikel, der beskriver dette »unimedie«s egenskaber?

Det er naturligvis helt legitimt, at de forskellige bidragydere arbejder med forskellige begreber om hvad de forstår ved et multimedie. For nogle refererer ordet »multi« tilsyneladende til pluraliteten af berørte sanser, for andre til pluraliteten af benyttede apparater, for andre igen til pluraliteten i sender-mottager-relationen, også kaldet interaktivitet. De fleste tænker især på computeren uden at det dog gøres klart, om det er computeren, der er multimediet, eller det kun er bestemte, særlige anvendelser af computeren, der fortjener betegnelsen. Her er der virkelig brug for et begrebsligt oprydningssarbejde, som bogens undertitel stiller i udsigt. Men bogen indeholder stort set ingen diskussion af de forskellige opfattelser, hverken dem, der er repræsenteret i bogen eller andre. Den rummer derimod en enkelt – i sig selv udmærket, men i sammenhængen tilfældig – artikel om videokunst af Bodil Kirstine Jensen. Denne artikel er sammen med en halvspekulativ artikel om film, tv og video af Henning Pryds de eneste, der ikke beskæftiger sig med computermediet. Der er også en enkelt – i sig selv instruktiv – artikel om undervisning i multimedier (her forstået som computermediet) af Karin Tweddell Levinsen. Hertil kommer en interessant, men i sammenhængen perifer, kognitionsfilosofisk artikel om billedløst sprog af Ole Fogh Kirkeby og en rimeligt cyberspacet artikel om internettet som objekt for psykisk projektion af Lars Bojen Nielsen.

Endelig rummer den tre artikler om semiotisk analyse af multimedieprodukter af henholdsvis Edvin Kau, Bo Fibiger og en gruppe bestående af Peter Bøgh Andersen, Jens W. Johansen, Jakob A. Mikkelsen og Morten Sams.

Det pikante ved denne vægtning af semiotiske tilgange fremgår, når man læser redaktøren Henrik Juels artikel, idet han plæderer for et opgør med semiotikken, der angiveligt skulle være skriftfikseret, fordi man sonderer mellem signifiant og signifier (p.21). Henrik Juel foreslår istedet en sondring mellem en udtryksside og indtryksside, der »ikke skal forveksles« med semiotikkens begreber.

Det lyder ikke særlig gennemtænkt. Hvis semiotikken som teoridannelse er bundet til skrift beror det ikke på sondringen mellem signifiant og signifier, eftersom der ikke er nogen sekventialitet relate-

ret til denne sondring. Det er tværtimod en sondring mellem aspekter i noget samtidigt manifesteret. Begrebsparret kan da også let appliceres på den kropslige kommunikation, der ifølge Henrik Juel ikke kan beskrives på semiotisk grundlag.

Der bliver talt meget om krop, kropslighed og kropslige betydninger i disse år, også i Henrik Juels artikel, men der er endnu ingen, der har kunnet give nogen begrundelse for at indføre ordet krop som en særskilt betydningsbærer. Sagen er tværtimod at *al betydning* er båret af en krop, hvad enten denne betydning er af sproglig eller gestikulatorisk art. Også hjernen og hele det neurofysiologiske system, der formodentlig er hjemstedet for det betydningsfulde bevidsthedsindhold og den menneskelige sprogkompetence, er en del af kroppen. Vi kan endda gå et skridt videre, for hvor Henrik Juel på linje med mange andre kropsetorikere bygger deres retorik på en modstilling mellem de kropslige betydninger og den lineære, sekventielle skrift – de opfatter tilsyneladende kropslighed som det nærværende, autentiske og ikke-lineært holistiske – så hidrører betydningens sekventialisering – og det gælder alle former for betydning – fra dens kropslige bundethed. Den kropslige binding af betydning er altid også en binding til tid og sted, og det er denne binding, der betinger det sekventielle vilkår, der gælder al menneskelig tilgængelig betydning ligegyldigt med hvilket medie og i hvilket sprog, kroppen udtrykker betydning.

Man kan overbevise sig om denne kendsgerning ved at se på skriften der i tide og utide kritiseres for sin sekventialitet, idet skriften netop ikke eksisterer sekventielt, men som samtidigt realiseret. Hele teksten er der hele tiden, når den først en gang er skrevet eller trykt. Det er vores skrivning og læsning, vores kropsligt medierede aktivering af teksten, der er sekventiel, ganske som vores billedopfattelse og al anden betydningsdannelse er det. Vi kan ikke andet med det sans- og tankeapparat vi har. Det er derfor ikke nogen god ide at modstille den ikke-sekventielle kropslighed med den sekventielle tekstlighed.

Selv om redaktøren retter sin – misforståede – kritik mod semiotikken udgør semiotikken ikke desto mindre den eneste teoretiske tilgang til medieanalyse i hele bogen. Det eneste teoretiske spørgsmål bogen således rejser, men ikke diskuterer seriøst, er om det er muligt at bruge semiotiske begrebsdannelser som grundlag for analysen af computermedierede tegn?

Det ene af de tre semiotiske bidrag, er som nævnt en artikel af Peter Bøgh Andersen, der grundlagde denne tilgang med sin disputats i begyndelsen af 1990'erne, og som her gør rede for de narrative principper, der blev udviklet i et computerbaseret historisk formidlingsprojekt om vikingetiden (Odins Øje, Ribe Museum). Ud over Odins Øje bygger artiklen

på erfaringer fra en mindre, interaktiv fortælling baseret på Peter Plys – af Jens W. Johansen, Jakob A. Mikkelsen og Morten Sams.

Artiklen beskriver et både id' mæssigt og teknisk originalt bidrag til udviklingen af kreative, computermedierede fortælleformer, der også er kaldt narrative systemer. Den id' mæssige hovedpointe er relateret til spørgsmålet om hvordan der kan skabes en meningsfuld interaktivitet, hvor systemet ikke blot leverer en mængde af valgmuligheder, men et »helt« narrativt rum, hvor indenfor brugeren kan skabe en specifik – og derfor altid sekventiel – fortælling. Den tekniske originalitet ligger først fremmest i den kreative benyttelse af kaosteori og Rene Thom's formale katastrofemodeller til narrative formål.

Da Odins Øje nu har været offentligt tilgængeligt i flere år ville man dog gerne have haft artiklen suppleret med en slags anmeldelse eller analyse af hvordan dette »narrative system« faktisk virker.

Herudover rummer antologien to andre bidrag, der er forankret i semiotisk tradition, nemlig Edvin Kau's artikel »Film og Multimedier og Bo Fibigers »Multimediesemiotik – om teori og praksis«.

I »Film og Multimedier« foretager Edvin Kau en komparativ analyse af ligheder og forskelle mellem bestemte filmiske fremstillingsformer på den ene side og en CD-romfortælling, »From Alice to the Ocean. Alone across the Outback« på den anden. Med forfatterens baggrund som filmanalytiker er det ikke overraskende, at det, der siges om den filmiske fortælling virker mest overbevisende og fængende, men det spiller nok også en rolle, at den CD-romhistorie, der analyseres, ikke har en indholdsmæssig kvalitet, der kan sammenlignes med de valgte films. Selv om Kau således kan bruge en række ligheder mellem tekniske greb som argument for at der ikke er så stor forskel på de to medier, efterlader analysen alligevel det indtryk, at der er en verden til forskel.

De to her omtalte artikler bekræfter alligevel – på hver deres måde – frugtbarheden i semiotiske tilgange. Det er formentlig ikke tilfældigt, at disse to artikler er baseret på analyse af et gedigent empirisk materiale.

Det gælder ikke i samme grad det tredje semiotiske bidrag, Bo Fibiger's, der giver en så abstrakt beskrivelse af begrebet multimedie, at det er svært at pege på noget medie, der ikke hører med til denne kategori. En del af forklaringen er måske, at Bo Fibiger – her på linje med Edvin Kau – forestiller sig, at de kan klare springet fra analoge til digitale medier ved hjælp af Christian Metz' filmsemiotik. Hvordan denne semiotik, der er forankret i en modstilling af billede og tekst, skulle kunne beskrive en computerbaseret repræsentation – hvor al billedlighed inklusive al synlig tekst er produktet af en underliggende

sekventielt organiseret, binær tekst – står dog fortsat for mig som en uløst gåde.

Tilsammen viser disse analyser, at den semiotiske analyse fortsat har sin berettigelse og at den både kan udfoldes i relation til tekstuelle og billedlige betydninger. Hvis man skulle dømme efter denne udgivelse er der faktisk ingen teoretiske alternativer. Det er formodentlig forkert, men det giver grund til at understrege, at semiotikken ikke er noget universalmiddel. Der er fortsat mange uløste teoretiske problemer og behov for et betydeligt teoretisk arbejde med udviklingen af adækvate begreber til beskrivelse både af forholdet mellem computermediet og andre medier og af forholdet mellem computermedierede tegn og andre tegn.

Det er som nævnt vanskeligt at give en samlet karakteristik af denne udgivelse, men det er måske heller ikke nødvendigt, eftersom der med de mange ældre artikler ikke tale om nogen state-of-the-art udgivelse. Det står nok ikke helt så skidt til med den danske forskning i computermediet, som denne bog kunne få nogen til at frygte.

*Niels Ole Finnemann
centerleder
Center for Kulturforskning*

Aarhus Universitet

Rhetorica Scandinavica – Tidsskrift for skandinavisk retorikforskning nr. 1, 1997, 80 s., 260 kr. for 1 år (4 numre), løssalg 69,75 kr

Det er spændende med et nyt tidsskrift. Det markerer at en bevægelse eller disciplin har groet sig så stærk at den ønsker at markere sig med en kollektiv, regelmæssig tilkendegivelse. Dette nye tidsskrift begynder med en leder af én af de tre redaktører, Kell Jarner Rasmussen. Han slår fast at retorik som etableret, selvstændigt universitetsfag kun findes ét sted i Skandinavien, nemlig i København. I Uppsala har man oprettet en retorikafdeling under litteraturvidenskab, hvor studerende under forskellige fag kan tage eksaminer i retorik. I Norge findes retorikken hverken som fag eller afdeling, men antallet af bøger og artikler med retoriske emner, konstateres det, er nærmest eksploderet de seneste år. Det erklærede formål med tidsskriftet er at give plads til en tværfaglig og broget dialog om retorikken, både med plads til filosofiske essays og praktiske analyser af retoriske diskurser – foruden præsentationer af »konkret og nutidig forskning, der måske oven i købet kan lære læserne noget om hvordan man gør«.

Kurt Johannesson, professor i retorik ved Uppsala